

Fond za humanitarno pravo

Autor:
Milica Kostić
Fond za humanitarno pravo

Pravo javnosti da zna o suđenjima za ratne zločine u Srbiji

Sadržaj

	Skraćenice korišćene u tekstu	10
I	Rezime	11
II	Uvod	13
	1. Akcioni plan za poglavlje 23	15
	2. Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina	16
III	Pristup dokumentaciji iz predmeta ratnih zločina	18
	1. Normativni okvir	19
	2. Problemi u praksi	24
	3. Uporedna praksa	30
	4. Preporuke	33
IV	Snimanje suđenja za ratne zločine u cilju javnog prikazivanja	34
	1. Normativni okvir	35
	2. Problemi u praksi	36
	3. Uporedna praksa	36
	4. Preporuke	38
V	Čuvanje sudskih spisa iz predmeta ratnih zločina	39
	1. Normativni okvir	39
	2. Uporedna praksa	43
	3. Preporuke	43

Skraćenice korišćene u tekstu

BiH	Bosna i Hercegovina
EU	Evropska unija
FHP	Fond za humanitarno pravo
Sudski poslovnik	Sudski poslovnik „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015 i 113/2015
TRZ	Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije
Zakon o procesuiranju ratnih zločina	Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007 i 104/2009,)
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014)

I Rezime

Izveštaj Fonda za humanitarno pravo (FHP) analizira kako se postojeći mehanizmi za pristup javnosti suđenjima za ratne zločine primenjuju i preporučuje neophodne izmene u zakonskom okviru i praksi. Izveštaj se, dakle, odnosi na mehanizme koji javnosti stoje na raspolaganju za pristup informacijama o suđenjima, a ne na proaktivne mere koje nacionalno pravosuđe, mahom, tek treba da usvoji kako bi upoznao javnost sa svojim radom (tzv. outreach).

Pravo javnosti da zna o suđenjima za ratne zločine, kao minimum, obuhvata pravo na pristup sudnici u kojoj se odvijaju suđenja i dokumentaciji iz predmeta ratnih zločina (optužnice, presude, transkripti i audio/video zapisi glavnih pretresa); pravo na snimanje suđenja u cilju javnog prikazivanja i pravo na čuvanje sudskih spisa iz predmeta ratnih zločina.

Od navedenih prava, u Srbiji se dosledno poštuje jedino pravo na pristup sudnici i praćenje suđenja, te ono nije posebno analizirano u Izveštaju. Pravo javnosti na pristup relevantnim dokumentima iz suđenja za ratne zločine u praksi se ograničava odbijanjem sudova da dostave presude iz postupaka koji nisu pravnosnažno okončani i prekomernom anonimizacijom podataka. Ovakvo postupanje zasnovano je na neusaglašenom tumačenju ionako nepreciznog zakonskog okvira. Pravo na snimanje suđenja za ratne zločine u cilju javnog prikazivanja do danas nije ostvario nijedan medij niti nevladina organizacija, a javnost u Srbiji do danas nije imala priliku da vidi nijedno svedočenje žrtava, počinitelaca i svedoka, niti izricanje neke presude. U praksi, ovlašćeno lice za odlučivanje o zahtevu za snimanje – predsednik Višeg suda u Beogradu, suprotno zakonu, takve zahteve odbija. Najzad, zakonodavac nije prepoznao istorijski i društveni značaj sudskih spisa iz predmeta ratnih zločina time što bi ih odredio za trajno čuvanje, već se na ove spise primenjuju identična pravila o uništavanju kao i na sve druge krivične spise.

Izveštaj se zasniva na višegodišnjoj praksi FHP, koji nacionalna suđenja za ratne zločine prati od početka, pribavlja relevantnu sudsku dokumentaciju i o njima izveštava javnost.

II Uvod

Informisanost javnosti o sudskim postupcima za ratne zločine i utvrđenim činjenicama o zločinima jedan je od ključnih preduslova za objektivno sagledavanje prošlosti i stvaranje društvenog pamćenja o počinjenim zločinima. Ono ujedno predstavlja i obavezu države da osigura pravo javnosti da zna šta se dogodilo u nedavnoj prošlosti i ko su njeni ključni akteri. Pravo javnosti da zna istinu o kršenjima ljudskih prava u prošlosti predstavlja jedno od temeljnih principa tranzicione pravde, koji sprečava ponavljanje zločina. Inkorporirano je u niz međunarodnih instrumenata i postavlja standarde postupanja postkonfliktne države u nameri da prihvati i razreši nasleđe nedela iz prošlosti. Principi UN za borbu protiv nekažnjivosti utvrđuju da „svi ljudi imaju neotuđivo pravo da znaju istinu o zločinima koji su počinjeni u prošlosti i okolnosti koje su do njih dovele [...]”.¹ Rezolucija Generalne skupštine UN o pravu na istinu naglašava „da je od velikog značaja da međunarodna zajednica nastoji da prizna pravo žrtava teških kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarog prava i njihovih porodica, kao i društva kao celine da saznaju istinu u vezi sa tim zločinima, u najvećoj mogućoj meri, naročito da saznaju identitet počinalaca, uzroke i činjenice zločina, kao i okolnosti pod kojima su počinjeni.”²

Važnost objektivnog, kontinuiranog i pravovremenog informisanja javnosti o suđenjima za ratne zločine prepoznali su svi međunarodni krivični sudovi.³ Tako je, na primer, Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju veoma rano razvio poseban program informisanja javnosti o činjenicama koje su utvrđene u sudskim postupcima koje vodi. Uprkos pozitivnim primerima iz ovog i drugih tribunala, odeljenja za ratne zločine Višeg i Apelacionog suda do danas nisu razvila posebne službe, niti programe za informisanje javnosti. Preko internet prezentacije Apelacionog suda mogu se videti gotovo sve odluke Apelacionog suda, ali one su, po pravilu, anonimizovane. S druge strane, na internet prezentaciji Višeg suda u Beogradu, jedino se može videti da u tom sudu postoji Odeljenje za ratne zločine, dok raspored suđenja i odluke Veća nisu dostupne. Sudovi opšte nadležnosti uglavnom nemaju razvijen program infor-

1 Ažurirani skup principa za zaštitu i promociju ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti (E/CN.4/2005/102/Add.1), 8. februar 2005. godine; dostupno na <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>, pristupljeno dana 16. maja 2016. godine.

2 Rezolucija 68/165 Generalne skupštine UN (A/RES/68/165), 18. decembar 2013. godine.

3 Videti npr. internet stranicu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, odeljak Outreach, dostupno na <http://www.icty.org/bcs/outreach/home-bcs>; internet stranicu Međunarodnog krivičnog suda, dostupno na <https://www.icc-cpi.int/>; internet stranicu Specijalnog suda za Liban, dostupno na <http://www.stl-tsl.org/en/>; pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

misanja javnosti o svom radu, pa tako ni o suđenjima za ratne zločine. Najrazvijeniju praksu informisanja javnosti o suđenjima za ratne zločine u Srbiji primenjuje TRZ. Međutim, ona se uglavnom svodi na objavljivanje informacija putem internet prezentacije Tužilaštva, i tek sporadično obuhvata aktivnosti poput debata u zajednici, produkcija filmova i informativnih zapisa o predmetima, i tome slično.

Navedeni problemi su značajno uticali na malu vidljivost suđenja za ratne zločine u Srbiji. Poslednja istraživanja javnog mnjenja u Srbiji pokazuju da većina građana nije u stanju da navede nijedan predmet ratnih zločina koji se procesuiraju pred domaćim sudovima, niti da navede neku od institucija koje učestvuju u procesuiranju ratnih zločina.⁴

Netransparentnost sudskih postupaka uskraćuje žrtvama i njihovim porodicama javno priznanje njihove patnje. Nakon stradanja i višegodišnje mukotrpe potrage za istinom i pravdom, žrtvama, osim kažnjavanja počinioca, jedinu preostalu satisfakciju predstavlja društveno osveščivanje i prihvatanje činjenica o odgovornosti za njihovo stradanje. U Srbiji one su umesto toga dodatno ponižene činjenicom da informacije o njihovim sudbinama ne dolaze do javnosti.

Neinformisanost građana o sudski utvrđenim činjenicama o prošlosti takođe doprinosi održavanju iskrivljene percepcije o odgovornosti za počinjene zločine. Takva percepcija narušava ionako krhke međunacionalne odnose, i pogodna je za raznovrsne političke manipulacije. Tako, umesto da stvore uslove da se sudska istina javno obelodani i tako spreči revizija i stvaranje lažnih narativa o počiniocima i žrtvama, pravosuđe svojim netransparentnim radom praktično saučestvuje u održavanju stereotipne i etnički pristrasne slike o događajima iz nedavne prošlosti koja u određenom trenutku može da inicira novi ciklus nasilja.

Na kraju, sudski zapis o kršenjima ljudskih prava predstavlja potencijal za formiranje kolektivnog sećanja na stradanje žrtava i branu relativizaciji, poricanju i veličanju zločina. Višegodišnji ignorantski stav sudova u odnosu na potrebu obaveštavanja javnosti o utvrđenim činjenicama ukazuje da je Srbija na dobrom putu da umesto sećanja izabere zaborav.

1. Akcioni plan za poglavlje 23

Akcioni plan za Poglavlje 23 u okviru pregovora o pristupanju Srbije EU, koji se odnosi na pravosuđe i osnovna prava, predviđa niz obaveza i aktivnosti institucija u oblasti procesuiranja ratnih zločina koje će se implementirati u narednim godinama

4 Beogradski centar za ljudska prava, Istraživanje javnog mnjenja – *Attitudes towards war crimes, the ICTY and the national judiciary 2011 – detailed tables*, dostupno na <http://www.bgcentar.org.rs/istrazivanje-javnog-mnjenja/stavovi-prema-ratnim-zlocinima-haskom-tribunalu-domacem-pravosuđu-za-ratne-zlocine/>, pristupljeno dana 22. jula 2016. godine.

tokom pristupnih pregovora sa EU. Akcioni plan takođe predviđa i niz aktivnosti koje se odnose na vidljivost suđenja za ratne zločine.

Za drugi kvartal 2016. godine, predviđeno je „utvrđivanje jasnih pravila anonimizacije sudskih odluka u različitim pravnim oblastima pre njihovog objavljivanja, oslanjajući se na pravila Evropskog suda za ljudska prava.”⁵ Srbija se „obavezala i na unapređenje pristupa propisima i sudskoj praksi, putem formiranja i unapređenje sveobuhvatnih i svima dostupnih elektronskih baza propisa i sudske prakse uz poštovanje propisa koji uređuju tajnost podataka i zaštitu podataka o ličnosti.”⁶ Predviđena je i izmena normativnog okvira kojim se uređuje pitanje objavljivanja sudskih presuda.⁷

Akcioni plan predviđa i unapređenje internet stranice TRZ, „kako bi se omogućilo javnosti da prati kada i koje aktivnosti Tužilaštvo za ratne zločine sprovodi u vezi sa konkretnim krivičnim prijavama.”⁸ Takođe, TRZ je obavezno da pripremi izveštaj „koji će biti dostupan javnosti i koji predstavlja ono što je učinjeno u pogledu svih krivičnih optužbi od 2005. godine kako bi se ispitalo i predstavilo da li su sve optužbe za ratne zločine adekvatno istražene.”⁹

2. Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina

U skladu sa Akcionim planom za Poglavlje 23, Vlada Srbije je u februaru 2016. godine usvojila Nacionalnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina za period od 2016. do 2020. godine.¹⁰

Jedan od prioriteta i ciljeva u oblasti procesuiranja ratnih zločina, identifikovan u Nacionalnoj strategiji za procesuiranje ratnih zločina je „unapređen nivo svesti i odnosa javnosti prema potrebi suđenja za ratne zločine.”¹¹ Strategija prepoznaje potrebu „podizanja nivoa opšte društvene svesti o događajima na prostoru bivše Jugoslavije i po-

---

5 Akcioni plan za pregovaranje Poglavlja 23, aktivnost 1.3.9.2, dostupno na <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/12647/akcioni-plan-za-pregovaranje-poglavlja-23-usvojen-na-sednici-vlade-srbije-27-aprila-2016.php>, pristupljeno dana 22. jula 2016. godine.

6 Ibid, aktivnost 1.3.9.4.

7 Ibid, aktivnost 1.3.9.3.

8 Ibid, aktivnost 1.4.1.9.

9 Ibid, aktivnost 1.4.1.10.

10 Nacionalna strategija Vlade Republike Srbije za procesuiranje ratnih zločina, 20. februar 2016. godine, str. 16.

11 Ibid.

trebi da ratni zločini budu otkriveni, istraženi i procesuirani, a da učinioci treba da budu kažnjeni, bez obzira na nacionalnu, etničku i versku pripadnost ili njihov rang.” I ističe:

„Blagovremeno, nepristrasno i objektivno informisanje građana o suđenjima za ratne zločine, njihovo je pravo, ali i zajednička obaveza obrazovnog sistema, predstavnika medija i organa koji se bave procesuiranjem ratnih zločina. Obaveza državnih organa je, da u duhu punog poštovanja slobode govora, pruže građanima, direktno ali i posredstvom medija, što potpunije informacije o postupcima za ratne zločine.”¹²

Strategija predviđa i niz aktivnosti koje imaju za cilj da olakšaju dostupnost informacija o suđenjima za ratne zločine:

„Dosledno postupanje predsednika nadležnih sudova u skladu sa članom 16a Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (koje omogućava snimanje glavnih pretresa i njihovo objavljivanje u medijima).¹³

Poboljšanje veb prezentacije Višeg suda u Beogradu, na kojoj će biti dostupne sve neophodne informacije o presudama, a postepeno u sve većem broju, i same presude u predmetima ratnih zločina (u skladu sa merama za unapređenje dostupnosti sudske prakse predviđenim Akcionim planom za Poglavlje 23), uz puno poštovanje pravila o zaštiti podataka o ličnosti.”¹⁴

---

12   Ibid, str. 15-16.

13   Ibid, str. 36.

14   Ibid.

III Pristup dokumentaciji iz predmeta ratnih zločina

Dokumentacija iz predmeta ratnih zločina jedan je od ključnih izvora informacija o prošlosti i počinjenim kršenjima ljudskih prava. Pristup javnosti toj dokumentaciji predstavlja neizostavan element prava društva na istinu i garanciju neiskrivljenog istorijskog narativa, a ujedno i mehanizam kontrole postupanja sudske vlasti u najosetljivijim krivičnim postupcima. Suđenja za ratne zločine se ne mogu smatrati transparentnim ako javnost nema pristup ključnim dokumentima poput optužnica, presuda i transkripata glavnih pretresa. U Srbiji samo Apelacioni sud u Beogradu i TRZ na sopstvenu inicijativu objavljuju presude, odnosno optužnice na svojim internet stranicama. Viši sud u Beogradu to ne čini, iako su prvostepene presude osnovni činjenični izvor o događajima koji su predmet suđenja za ratne zločine.

Čak i kada se navedena dokumenta objave ili javnosti dostave po zahtevu za pristup informacijama, pravo javnosti da zna se u najvećoj meri ograničava prekomernom anonimizacijom podataka iz ovih dokumenata, čime ona postaju nerazumljiva i nepristupačna. Dostavljanjem ovih dokumenata bez mogućnosti celovitog uvida u njihov sadržaj, organi vlasti ispunjavaju samo puku zakonsku formu, ali ne i supstantivne obaveze prema javnosti.

Uzrok ovom stanju nesumnjivo predstavlja nedovoljno precizan zakonski okvir. Naime, ovu materiju regulišu i Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, ali bez preciziranja koji ima snagu *lex specialis-a*. Takođe, mnogi organi nadležni za procesuiranje ratnih zločina nemaju usvojene pravilnike o anonimizaciji, a oni koji su takve akte usvojili, u praksi ih ne poštuju. Osim toga, odluke Poverenika ne rezultiraju ujednačenjem prakse, već proizvode, u najboljem slučaju, *ad hoc* efekat.

U praksi je takođe uočljiva nezainteresovanost institucija da postignu balans između prava učesnika u sudskom postupku da njihovi lični podaci budu zaštićeni, s jedne strane, i prava javnosti na pristup informacijama, s druge strane. Po pravilu, interes zaštite ličnih podataka prevagne u odnosu na interes javnosti, ukoliko nadležni organ uopšte sprovede test štete i javnog interesa. Utisak je da je to posledica mehaničke primene zakona, te da je nadležnim organima jednostavnije da u potpunosti uklone

sve podatke koji se potencijalno tiču ličnosti, nego da u svakom konkretnom slučaju razmatraju interes javnosti i odnos između dva suprotstavljena interesa.

Akcionim planom za poglavlje 23 predviđeno je „utvrđivanje jasnih pravila anonimizacije sudskih odluka u različitim pravnim oblastima pre njihovog objavljivanja, oslanjajući se na pravila Evropskog suda za ljudska prava.”¹⁵

1. Normativni okvir

Mogućnost uvida, odnosno pribavljanja optužnica, presuda i transkripata sa glavnih pretresa iz postupaka za ratne zločine uređena je Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti i Pravilnicima o anonimizaciji.

1.1. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja

Mogućnost i način pribavljanja optužnica, presuda i transkripata sa glavnih pretresa iz postupaka za ratne zločine uređen je Zakonom o pristupu informacijama od javnog značaja. Informacija od javnog značaja je informacija kojom raspolaže organ javne vlasti, koja je nastala u radu ili u vezi sa radom organa vlasti. Shodno ovoj zakonskoj odredbi, optužnice, presude i transkripti u postupcima za ratne zločine predstavljaju informacije od javnog značaja. Zakon takođe predviđa pretpostavku opravdanosti interesa javnosti da zna svaku informaciju kojom raspolaže organ vlasti. Ovo pravo se može samo „izuzetno podvrći ograničenjima” „ako je to neophodno u demokratskom društvu radi zaštite od ozbiljne povrede pretežnijeg interesa zasnovanog na Ustavu i zakonu.”¹⁶

Član 9 Zakona navodi u kojim slučajevima se može ograničiti pravo javnosti da zna. Između ostalog, tražiocu se neće omogućiti pristup informaciji od javnog značaja ukoliko bi se time ugrozilo, omelo ili otežalo sprečavanje ili otkrivanje krivičnog dela,

15 Akcioni plan za pregovaranje Poglavlja 23, aktivnost 1.3.9.2, dostupno na <http://www.mpravde.gov.rs/tekst/12647/akcioni-plan-za-pregovaranje-poglavlja-23-usvojen-na-sednici-vlade-srbije-27-aprila-2016.php>, pristupljeno dana 22. jula 2016. godine.

16 Član 8 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

vođenje prekrivičnog postupka, vođenje sudskog postupka, izvršenje presude, sprovođenje kazne ili fer postupanje i pravično suđenje.

Takođe, član 14 ograničava pravo javnosti da zna ukoliko bi se dostavljanjem informacije povredilo pravo na privatnost, pravo na ugled ili koje drugo pravo lica na koje se tražena informacija lično odnosi, „osim [...] ako se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost[...]"

1.2. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti uređuju se uslovi za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti, prava lica i zaštita prava lica čiji se podaci prikupljaju i obrađuju, kao i ograničenja zaštite podataka o ličnosti.¹⁷ Podatak o ličnosti je svaka informacija koja se odnosi na fizičko lice, bez obzira na oblik u kome je izražena i na nosač informacije (papir, traka, film, elektronski medij i sl.). Obrada podataka uključuje njihovo prikupljanje, pretraživanje, stavljanje na uvid, otkrivanje, objavljivanje, i sl.¹⁸ Po prirodi stvari, optužnice, presude i transkripti sadrže mnoštvo podataka o ličnosti (o okrivljenima, oštećenima, svedocima, i dr.), a njihovo prikupljanje i objavljivanje predstavlja *obradu podataka*, u smislu Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

Za obradu podataka o ličnosti neophodan je pristanak ličnosti čiji se podaci obrađuju. Međutim, predviđena su četiri izuzetka od ovog pravila, od kojih je za predmet ovog izveštaja najrelevantniji izuzetak „**radi ostvarenja pretežnog opravdanog interesa lica, rukovaoca ili korisnika**” određen zakonom.¹⁹

Osim toga, prema ovom Zakonu, zaštitu ne uživaju ni podaci „**koji su dostupni svakome i objavljeni u javnim glasilima i publikacijama ili pristupačni u arhivama, muzejima i drugim sličnim organizacijama.**”²⁰ Saglasno ovoj odredbi, **lični podaci saopšteni na glavnim pretresima otvorenim za javnost, ne uživaju zaštitu, osim ako „očigledno pretežu suprotni interesi lica na koje se podaci odnose.”**²¹

---

17 Član 54 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

18 Ibid, član 3, stav 1, tačka 1.

19 Ibid, član 12.

20 Ibid, član 5, stav 1, tačka 1.

21 Ibid, član 5, stav 1.

1.2.a. Anonimizacija

Zaštita podataka o ličnosti u optužnicama, presudama i transkriptima koji se dostavljaju javnosti vrši se anonimizacijom. Anonimizacija podataka predstavlja proces redigovanja delova ovih dokumenata koji ima za cilj zaštitu podataka o ličnosti, odnosno privatnosti. Sudovi ovaj proces sprovode tako što zamenjuju, uklanjaju ili zatamnjuju podatke o ličnosti, tako da osobe na koje se informacije odnose ostanu anonimne, odnosno neprepoznatljive.

Republika Srbija nema zakonsku regulativu o anonimizaciji tužilačkih i sudskih odluka, već je ta oblast delimično uređena internim aktima sudova i tužilaštava, odnosno pravilnicima o anonimizaciji. Takve pravilnike nemaju ni svi sudovi i tužilaštva, među kojima i TRZ i Viši sud u Beogradu. Vrhovni kasacioni sud i Apelacioni sud u Beogradu su usvojili pravilnike o anonimizaciji.

Vrhovni kasacioni sud (VKS) je 2010. godine usvojio Pravilnik o zameni i izostavljanju (anonimizaciji) podataka u sudskim odlukama, koji izričito predviđa da se: „**Ne anonimiziraju podaci o okrivljenim i osuđenim licima u sudskim odlukama donetim u predmetima ratnih zločina[...]**”²²

Pravilnik o minimumu anonimizacije sudskih odluka Apelacionog suda u Beogradu²³ izmenjen je 2012. godine kako bi se dodatno ograničila anonimizacija u predmetima ratnih zločina u odnosu na pravilnik VKS: „**Ne anonimiziraju se podaci o okrivljenim i osuđenim licima u presudama i rešenjima o trajnom oduzimanju imovine donetim u predmetima ratnih zločina[...]**”²⁴

Viši sud u Beogradu, pred kojim se vode prvostepeni postupci u predmetima ratnih zločina još nema usvojen pravilnik o anonimizaciji.

TRZ takođe nema usvojen pravilnik o anonimizaciji, međutim ima Informator o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja²⁵ u kojem, pored informacija o radu tužilaštva, daje uputstva o mogućnostima i načinu pristupa informacijama od

22 Član 4, Vrhovni kasacioni sud, Pravilnik o zameni i izostavljanju (anonimizaciji) podataka u sudskim odlukama (I Su 303/10-1), 27. maj 2010. godine, dostupno na <http://www.vk.sud.rs/sites/default/files/PravilnikOAnonimizaciji.pdf>, pristupljeno dana 12. jula 2016. godine.

23 Apelacioni sud u Beogradu, Pravilnik o minimumu anonimizacije sudskih odluka (I Su. br. 2/10-82), 27. avgust 2010. godine, dostupno na <http://www.bg.ap.sud.rs/images/pravilnik2010.pdf>, pristupljeno dana 1. jula 2016. godine.

24 Apelacioni sud u Beogradu, Pravilnik o izmenama Pravilnika o minimumu anonimizacije sudskih odluka (Su. br. I -2 84/12), 26. aprila 2012. godine, str. 178, dostupno http://www.bg.ap.sud.rs/images/INFORMATOR_7_2013_LAT.pdf, pristupljeno dana 16. juna 2016. godine.

25 Informator o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja Tužilaštva za ratne zločine, dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/POCETNA/P_INFORMATOR_CIR_20130118.pdf, pristupljeno dana 16. jula 2016. godine.

javnog značaja kojima raspolaže tužilaštvo i ujedno daje godišnje preglede o postupanju po zahtevima.

Sudovi i tužilaštva opšte nadležnosti koji postupaju u predmetima ratnih zločina podatke o ovim postupcima ne objavljuju na svojim internet prezentacijama. Međutim, oni dostavljaju dokumentaciju traženu shodno odredbama Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja, po pravilu uz prethodno sprovedenu anonimizaciju. Praksa anonimizacije koju sprovode sudovi i tužilaštva opšte nadležnosti je neujednačena.²⁶

Optužnice

Optužnice za ratne zločine dostupne su javnosti preko internet prezentacije TRZ i na osnovu Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja. Međutim, TRZ nema jasno određen standard o načinu postavljanja optužnica na sajt. Tako TRZ najčešće primenjuje pravilo da se objavljuju optužnice bez obrazloženja²⁷, međutim, mogu se naći i optužnice sa obrazloženjem.²⁸ U optužnicama se ne anonimizuju podaci o okrivljenima kao što su ime i prezime, dok se podaci o oštećenima nekada anonimizuju,²⁹ a nekada ne.³⁰ Ukoliko se anonimizuju, to se vrši tako što se umesto imena i prezimena ostavljaju samo inicijali.

26 Videti npr. drugostepenu presudu u predmetu *Orahovac*, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/04/Orahovac_Presuda_Apelacionog_suda.pdf; optužnicu u predmetu *Orahovac*, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/02/1.Orahovac-12.11.1999-optuznica1.pdf>; prvu prvostepenu presudu u predmetu *Miloš Lukić*, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/04/2-Prva-prvostepena-presuda-OS-u-Prokuplju-25.06.1999..pdf>; optužnicu u predmetu *Miloš Lukić*, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/04/1-Optuznica-14.06.1999..pdf>; drugostepenu presudu u predmetu *Miloš Lukić*, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/12/Drugostepena_presuda_09.10.2014..pdf; prvostepenu presudu u predmetu *Emini*, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/05/Emini-Prvostepena_presuda_sa_obrazlozenjem_15_06_2007.pdf, pristupljeno dana 21. jula 2016. godine.

27 Videti npr. optužnicu u predmetu *Trnje*, dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2013_11_04_CIR.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

28 Videti npr. optužnicu u predmetu *Logor Luka*, dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2014_03_31_CIR.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

29 Videti npr. optužnicu u predmetu *Čelebići*, dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2013_05_17_CIR.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

30 Videti npr. optužnicu u predmetu *Bosanski Petrovac – Gaj*, dostupno na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2014_10_10_CIR.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

Presude i transkripti sa glavnih pretresa

Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu ne objavljuje presude (prvostepene presude u predmetima ratnih zločina), ni transkripte sa suđenja na svojoj internet stranici. Ova dokumenta su dostupna javnosti samo ako se zatraže na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Presude i transkripti koje sud dostavlja na ovaj način su anonimizovani.

Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda objavljuje sve presude (drugostepene presude u predmetima ratnih zločina) na svojoj internet stranici.³¹ Sve presude na internet stranici Apelacionog suda su anonimizovane.

Audio i video zapisi glavnih pretresa

Prema Zakonu o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, informacija od javnog značaja je svaka informacija koja se nalazi u posedu organa javne vlasti pri čemu nije bitno koji je nosač informacija, tj. da li je to papir, traka, film, elektronski mediji ili nešto drugo.³² Shodno tome, audio i video zapis glavnog pretresa takođe predstavlja informaciju od javnog značaja, koja može biti predmet zahteva po ovom Zakonu.

Zakonikom o krivičnom postupku je predviđeno da se **glavni pretresi u postupcima za ratne zločine obavezno tonski snimaju**, dok je za optičko snimanje konkretnog glavnog pretresa potrebno odobrenje predsednika Veća.³³ Prema ZKP-u, tonski i optički snimci se mogu javno prikazati u stručne i naučne svrhe tek nakon pravnosnažnosti postupka.³⁴

S druge strane, Zakon o procesuiranju ratnih zločina, koji je u odnosu na ZKP u ovoj stvari *lex specialis*, predviđa da se „o toku glavnog pretresa vodi audio-zapis, a prema mogućnosti i video-zapis”.³⁵ Iako Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

31 Internet stranica Apelacionog suda u Beogradu, sudska praksa: ratni zločini, dostupno na <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/>, pristupljeno dana 19. jula 2016. godine.

32 Član 2, Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

33 Član 236, stav 1 i 3, ZKP.

34 Ibid, stav 10.

35 Član 16, Zakon o procesuiranju ratnih zločina.

ima mogućnosti da vodi video-zapis glavnih pretresa u predmetima ratnih zločina, ono to ne čini nikada.

Naime, FHP je Višem sudu u Beogradu uputio zahtev za pristup informacijama od javnog značaja sa pitanjem da li u zgradi Višeg suda u Beogradu u Ustaničkoj ulici (zgrada tzv. Specijalnog suda), kao i u Palati pravde postoje uređaji za optičko snimanje suđenja, odnosno da li postoje mogućnosti da se vodi video-zapis suđenja za ratne zločine. Viši sud je obavestio FHP da su dve sudnice u Palati pravde snabdevene opremom za optičko snimanje i to od 2004. godine, dok su sve četiri sudnice Višeg suda u Ustaničkoj ulici od 2006. godine snabdevene opremom za optičko snimanje.³⁶ Međutim, iako postoji oprema za optičko snimanje, Viši sud u Beogradu ne snima glavne pretrese, te je na zahtev FHP za video-zapise svedočenja iz više predmeta odgovorio da video-zapisi u tim predmetima nisu vođeni.³⁷ S druge strane, Viši sud dostavlja audio-zapise svedočenja.

2. Problemi u praksi

Neprimenjivanje testa štete i testa javnog interesa

Odeljenje Višeg suda je u nekoliko slučajeva odbijalo da po zahtevu za pristup informacijama od javnog značaja dostavi presude i transkripte sa glavnih pretresa iz predmeta koji nisu pravnosnažno okončani. Prilikom odbijanja zahteva, sud bi se pozivao na član 9 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, odnosno da bi se ugrozilo vođenje krivičnog postupka. Sud, međutim, nikada u svojim odbijajućim rešenjima nije obrazložio niti pokazao na koji način bi dostavljanje traženih dokumenata zaista ugrozilo vođenje krivičnog postupka, odnosno, nije primenio test štete i test javnog interesa.

Na ovakvu praksu, FHP se žalio Povereniku za pristup informacijama od javnog značaja, koji je svojim rešenjima više puta ukazivao da je ovakva praksa sudova nezakonita, navodeći da sudovi nisu pružili valjan dokaz na koji način bi davanje traženih podataka zaista ozbiljno dovelo do ometanja vođenja postupka:

„Prvostepeni organ (osim što se u obrazloženju ožalbenog rešenja pozvao na okolnost da krivični postupak u navedenom predmetu još uvek nije pravosnažno okončan, odnosno da je u toku žalbeni postupak pred Apelacionim su-

---

36 Viši sud u Beogradu, Su br. 42/15-110 od 13. jula 2015. godine.

37 FHP je zahtevao video-zapise svedočenja Zorana Raškovića u predmetu *Ćuška*; svedočenja Božidara Delića i Ratka Mitrovića u predmetu *Suva Reka*; svedočenja Gorana Radosavljevića u predmetu *Bitići*. Viši sud u Beogradu, Su br. 42/15-94 od 8. jula 2015. godine; Su br. 42/15-98 od 8. jula 2015. godine; Su br. 42/15-57 od 18. maja 2015. godine.

dom u Beogradu), nije pružio valjan dokaz o opravdanosti isključenja pristupa traženim informacijama, odnosno nije naveo na koji način bi pristup istima, u konkretnom slučaju, ozbiljno omeo dalje vođenje i okončanje sudskog postupka, jer se **argumenti za uskraćivanje pristupa informacijama ne mogu zasnivati samo na pretpostavci prvostepenog organa da bi „dostavljanje traženih informacija u predmetu u kome krivični postupak još nije pravosnažno okončan”, moglo ozbiljno da omete dalje vođenje i okončanje postupka.** U konkretnom slučaju prvostepeni organ nije pružio dokaz da je interes neometanog vođenja postupka pretežniji od interesa žalioca da zna u tom smislu da je, kao npr. prilikom čitanja optužnice, ili ispitivanja svedoka bila isključena javnost, koja je pri tome, putem medija informisana o optuženome, kao i delima za koja se tereti.³⁸

Prekomerna anonimizacija

Najčešći način ograničavanja uvida u optužnice, presude i transkripte vršen je kroz proces anonimizacije (zatamnivanja, redigovanja) pisanih presuda. U nekim slučajevima, sudovi su zatamnivali čak i imena okrivljenih, njihovih branilaca, imena sudija, svedoka, veštaka, pa čak i čitave pasuse i stranice presude. Na taj način **presude postaju u celini nečitljive i neupotrebljive za pravnu analizu, žrtvama se uskraćuje simbolično priznanje patnji, a društvu znanje o počinjenim zločinima.**³⁹

Do 2012. godine sudovi su presude po zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja dostavljali FHP-u u integralnoj verziji, da bi onda počeli sa praksom anonimizacije. Prilikom odbijanja zahteva FHP-a za dostavljanje neanonimizovanih presuda, sudovi se po pravilu pozivaju na Zakon o zaštiti podataka o ličnosti. Međutim, ovaj argument sudova ne stoji jer zakon ne štiti lične podatke kada su oni javno dostupni⁴⁰ niti u slučajevima „zaštite prava i sloboda i drugog javnog interesa,”⁴¹ kao ni u slučajevima kada se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost.⁴²

Ovde posebno treba istaći prvi izuzetak od zaštite ličnih podataka. Naime, suđenja za ratne zločine su javna (sem u malobrojnim opravdanim slučajevima) i stoga, svi

38 Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-04661/2014-03 od 19. aprila 2016. godine. Videti i Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-01776/2012-03, 30. avgust 2012. godine, Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti broj: 07-00-02408/2014-03 od 6. oktobra 2015. godine;

39 Fond za humanitarno pravo, „Anonimizacija presuda za ratne zločine suprotna domaćim i međunarodnim propisima“ (saopštenje za štampu), 14. januar 2014. godine, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/?p=26065>, pristupljeno dana 21. maja 2016. godine.

40 Član 5, stav 1, tačka 1 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

41 Ibid, član 13.

42 Ibid, član 14.

lični podaci saopšteni na glavnim pretresima su – npr. imena žrtava i svedoka – „javno dostupni” i ne uživaju zaštitu. Absurd anonimizovanja podataka saopštenih na javnim suđenjima je posebno evidentan ako se ima u vidu da im mogu prisustvovati novinari i nesmetano izveštavati o svim detaljima koje se na pretresu saznali.

Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda takođe redovno anonimizuje podatke o okrivljenima u predmetima ratnih zločina, što je suprotno i Pravilniku o anonimizaciji ovog suda koji izričito zabranjuje anonimizaciju podataka o okrivljenim i osuđenim licima u sudskim odlukama donetim u predmetima ratnih zločina.⁴³ Osim toga, Apelacioni sud anonimizuje i imena oštećenih, svedoka i veštaka.⁴⁴

Zabrinjavajuća je i praksa Ustavnog suda Srbije koji je u jednoj svojoj presudi, koja se odnosi na ratni zločin počinjen na Ovčari (Vukovar, Hrvatska), informacije u presudi anonimizovao na način suprotan Zakonu, ali i praksi Poverenika. Naime, osim što je anonimizovao ime žalioca i imena punomoćnika, sud je anonimizovao i imena sudija nižestepenih sudova, pa i ime sudije čije je postupanje dovelo do postupka pred Ustavnim sudom, i na taj način onemogućio javno mnjenje da vrši uvid u rad nosilaca državnih funkcija. Štaviše, suprotno pravilima anonimizacije kojima je cilj zaštita podataka o ličnosti, **Ustavni sud je u ovoj odluci anonimizovao i mesto ratnog zločina** – „S.R. osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina zbog krivičnog dela ratni zločin protiv ratnih zarobljenika [...] izvršenog u periodu od 20. do 21. novembra 1991. godine, na poljoprivrednom dobru ‘O.’ u V...”⁴⁵

Poverenik je do danas u svojim rešenjima utvrdio da sledeći lični podaci sadržani u sudskim spisima u predmetima ratnih zločina, ne predstavljaju zaštićene podatke: imena i prezimena zamenika tužioca za ratne zločine; optuženih odnosno okrivljenih lica, imena i prezimena njihovih branilaca i zamenika branilaca; veštaka i sudskih

---

43 Videti član 4, st. 3 Pravilnika Apelacionog suda u Beogradu o izmenama Pravilnika o minimumu anonimizacije sudskih odluka, dostupan na http://www.bg.ap.sud.rs/images/INFORMATOR_7_2013_LAT.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

44 Videti npr. presudu Apelacionog suda u predmetu *Logor Luka*, dostupno na <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-8-15.html>, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

45 Videti presudu Ustavnog suda Srbije u predmetu *Ovčara*, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/06/ODLUKA_Ustavnog_suda_po_zalbi_Sase_Radaka.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

tumača; predsednika i članova sudskog veća; stručnih saradnika suda i tužilaštva; advokatskih pripravnika i nosilaca državnih i političkih funkcija.⁴⁶

U odnosu na optužene u predmetima ratnih zločina, Poverenik je istakao da su samo sledeći lični podaci zaštićeni: „datum i mesto rođenja, mesto prebivališta, stručna sprema, zanimanje, porodično stanje i podaci iz kaznene evidencije.”⁴⁷

Međutim, kada je reč o žrtvama ratnih zločina, Poverenik je zauzeo dijametralno suprotan stav, koji je detaljno analiziran u odeljku koji sledi.

Anonimizovanje imena žrtava

Posebno zabrinjavajuća mera sudova u Srbiji predstavlja anonimizacija imena žrtava u presudama za ratne zločine.⁴⁸ Iako takva praksa još nije opšti trend, FHP smatra da ovo pitanje zavređuje posebnu pažnju, imajući u vidu da je Poverenik za informacije od javnog značaja zauzeo stanovište da je anonimizacija imena žrtava u presudama za ratne zločine u skladu sa Zakonom.⁴⁹ Nasuprot tome, FHP smatra da je ovakvo stanovište u suprotnosti sa relevantnim zakonima, i da čini **žrtve ratnih zločina nevidljivim za javnost, čime se krši pravo na istinu žrtava i njihovih porodica, ali i čitavog društva.**

U nekoliko slučajeva, sudovi su, postupajući po FHP-ovim zahtevima, dostavljali presude sa anonimizovanim imenima žrtava i oštećenih u postupku. U žalbama Povereniku, FHP je zahtevao da mu se dostave presude u integralnom, a ne u anonimizovanom obliku. Poverenik je, međutim, u svojim rešenjima odbijao zahteve FHP-a za deanonimizaciju imena žrtava, odnosno za uklanjanjem zaštitnih mera sa njihovih imena.⁵⁰

Poverenik je u donetim rešenjima zauzeo stanovište da podaci o imenu i prezimenu okrivljenog treba da budu dostupni javnosti, *jer se u konkretnom slučaju radi o licima*

46 Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-01258/2014-03 od 15. decembra 2015. godine.

47 Ibid. Videti i Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00—00337/2014-03 od 17. marta 2014. godine.

48 Videti npr. presudu Apelacionog suda u Beogradu u predmetu *Orahovac*, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/04/Orahovac_Presuda_Apelacionog_suda.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

49 Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-04847/2014-03 od 11. maja 2016. godine, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/05/Resenje_Poverenika_za_informacije_od_javnog_znacaja_doneto_po_zalbi_FHP.pdf, pristupljeno dana 22. jula 2016. godine; Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-01258/2014-03 od 15. decembra 2015. godine; Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-01088/2014-03 od 9. decembra 2015. godine.

50 Ibid.

*koja se terete za krivična dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva čija izvršenja izazivaju veliku društvenu opasnost i za koja se goni po službenoj dužnosti, čime je ispunjen uslov za primenu izuzetka od zaštite prava na privatnost koji je predviđen članom 14 stav 2 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Naime, tim članom predviđeno je da organ vlasti neće tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja ako bi time povredio pravo na privatnost lica na koje se tražena informacija odnosi osim ako se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost.*⁵¹

Međutim, kada su u pitanju imena i prezimena žrtava, Poverenik smatra da ona treba da ostanu nedostupna javnosti, jer bi se njihovim objavljivanjem, po oceni Poverenika, *ozbiljno ugrozilo njihovo pravo na privatnost.*⁵²

Odluku da primeni izuzetak na zaštitu privatnosti okrivljenih, Poverenik obrazlaže činjenicom da *se oni terete za krivična dela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva čija izvršenja izazivaju veliku društvenu opasnost i za koja se goni po službenoj dužnosti.* Nejasno je na osnovu čega Poverenik zaključuje da okrivljeni za ratne zločine jesu ličnosti od interesa za javnost, dok žrtve ratnih zločina to nisu. Nejasno je i zašto se u odnosu na okrivljene primenjuje Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, dok se na žrtve primenjuju odredbe restriktivnijeg Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

Poverenik je našao da imena žrtava ratnih zločina predstavljaju *naročito osetljive podatke* zaštićene članom 16 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, jer se radi o podacima o žrtvi nasilja.⁵³ Prema Zakonu, ovi podaci mogu da se objave samo uz pristanak lica. Međutim, FHP smatra da je u odnosu na imena žrtava Poverenik takođe trebalo da primeni izuzetak iz člana 14, stav 2 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, koji predviđa da lični podatak neće biti zaštićen *ako se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost.* Osim toga, ovde još jednom treba

51 Član 14 stav 2 Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja: „Organ vlasti neće tražiocu omogućiti ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja ako bi time povredio pravo na privatnost, pravo na ugled ili koje drugo pravo lica na koje se tražena informacija lično odnosi, osim: [...] 2) ako se radi o ličnosti, pojavi ili događaju od interesa za javnost, a naročito ako se radi o nosiocu državne i političke funkcije i ako je informacija važna s obzirom na funkciju koju to lice vrši.“

52 Rešenje Poverenika za informacije od javnog značaja broj: 07-00-04847/2014-03 od 11. maja 2016. godine, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/05/Resenje_Poverenika_za_informacije_od_javnog_znacaja_doneto_po_zalbi_FHP.pdf, pristupljeno dana 19. juna 2016. godine.

53 Član 16 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti: „Podaci koji se odnose na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, veroispovest, pripadnost političkoj stranci, sindikalno članstvo, zdravstveno stanje, primanje socijalne pomoći, **žrtvu nasilja, osudu za krivično delo** i seksualni život mogu se obrađivati na osnovu slobodno datog pristanka lica, osim kada zakonom nije dozvoljena obrada ni uz pristanak.“

podsetiti da lični podaci koji su javno dostupni, kao npr. ime žrtve koja je javno svedočila, ne uživaju zaštitu prema Zakonu.⁵⁴

Da naročito osetljivi podaci podležu izuzecima u javnom interesu kao i drugi lični podaci, očigledno proizlazi iz činjenice da se ne anonimizuju podaci o osuđenim licima u presudama u predmetima ratnih zločina, iako ti podaci predstavljaju „podatke o osudi za krivično delo”, odnosno naročito osetljivi podatak prema članu 16 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.⁵⁵

Budući da naročito osetljivi podaci podležu izuzecima od zaštite prava na privatnost, predviđenim Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, FHP smatra da imena žrtava ratnih zločina predstavljaju *ličnosti od interesa za javnost*, a da ratni zločini predstavljaju *pojave ili događaje od interesa za javnost*, i da stoga imena žrtava moraju da budu javno dostupna. Štaviše, sistemsko kršenje ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava ne samo da predstavlja pojavu ili događaj od interesa za javnost, već javnost ima pravo da zna istinu o tim događajima, njihovim okolnostima, motivima i posledicama. A kada je reč o ratnim zločinima protiv civilnog stanovništva, kakav je slučaj u ovom predmetu, **javnost ima interes i pravo da bude upoznata i sa identitetom žrtava, a ne samo okrivljenog.**

Legitiman interes javnosti da zna postoji i u odnosu na *naročito osetljive podatke*. Na primer, kada je u pitanju krivično delo genocida ili krivična dela počinjena iz mržnje, od ključnog interesa javnosti su upravo „naročito osetljivi podaci” o žrtvama poput nacionalne pripadnosti, rase i veroispovesti, jer oni predstavljaju element krivičnog dela. Tako i u predmetima ratnih zločina, tek sa objavljivanjem identiteta žrtve, one prestaju da budu statistički podatak i javnost ih upoznaje kao osobe koje su, samo zbog svoje nacionalne ili verske pripadnosti, postale žrtve zločina. S druge strane, upoznavanje javnosti sa žrtvom i javno pominjanje njenog imena i prezimena, predstavlja vid satisfakcije za žrtvu i preduslov za priznanje patnji koje je pretrpela, pre svega, na osnovu svog identiteta.

Radna grupa za zaštitu podataka, formirana shodno članu 29 Direktive 95/46/EC Evropskog parlamenta i Saveta je u jednom od svojih mišljenja posebno ukazala na opasnost od „mehaničke” primene pravila o zaštiti ličnih podataka, koja može dovesti do „apsurdnih posledica”, kao što je to u ovim slučajevima učinjeno, te pozvala na fleksibilnost u primeni tih pravila.⁵⁶

Ne treba zaboraviti da su posebna pravila o obradi osetljivih ličnih podataka, poput nacionalnosti, rase i veroispovesti, razvijena iz iskustava totalitarnih režima, gde

54 Član 5, stav 1, tačka 1 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

55 Ibid.

56 Radna grupa za zaštitu podataka, Mišljenje 4/2007 o konceptu ličnih podataka (01248/07/EN), str. 5, dostupno na http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp136_en.pdf, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine

su pojedinci i grupe stradali i bili progonjeni upravo zbog tih ličnih svojstava, kao mehanizam garancije neponavljanja takvih totalitarnih praksi u budućnosti. Međutim, apsurdno je koristiti ovakav mehanizam zaštite u situaciji kada je on protivan interesima upravo tih pojedinaca radi kojih je uspostavljen, a još apsurdnije kada to ide na štetu ciljevima i svrsi suđenja za zločine iz prošlosti – da se utvrdi istina o zločinima (što neizostavno podrazumeva i identitet žrtava), upravo da bi se postigao cilj generalne prevencije.

Na ovakvu praksu apsurdne primene zakona – suprotno interesima osoba radi kojih su pravila prvobitno razvijena – ukazano je u Globalnim principima o nacionalnoj bezbednosti i pravu na informacije (Tshwane principi). Naime, princip 10A, koji se odnosi na slučajeve kršenja ljudskih i međunarodnog humanitarnog prava, predviđa da javnost ima pravo da zna „identitet žrtava, uz poštovanje privatnosti i drugih prava žrtava, njihovih rođaka i svedoka.” Ispod ovog prava, uneta je posebna napomena: *Ovaj princip treba tumačiti imajući u vidu realnost, odnosno da su različite države nekada krile kršenja ljudskih prava od javnosti pozivajući se na pravo na privatnost, uključujući i pravo na privatnost onih osoba čija se prava krše ili su grubo kršena, ne uzimajući u obzir stvarne želje pojedinaca o kojima je reč.*⁵⁷

3. Uparedna praksa

BiH

Optužnice i sudske odluke u BiH dostupne su na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini⁵⁸ i Pravilnika o ostvarivanju pristupa informacijama pod kontrolom Suda BiH i o saradnji Suda sa zajednicom,⁵⁹ koji predviđa da se u presudama za ratne zločine **ne anonimizuju imena i prezimena učesnika u postupcima za ratne zločine.**

Međutim, praksa tužilaštava u BiH u vezi sa dostupnošću i anonimizacijom optužnica je neujednačena, kako između različitih tužilaštava, tako i praksa unutar jednog

57 Globalni principi o nacionalnoj bezbednosti i pravu na informacije (Tshwane principi), 12. jun 2013. godine, dostupno na <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/global-principles-national-security-and-freedom-information-tshwane-principles>, pristupljeno dana 19. jula 2016. godine

58 Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 28/00, 45/06, 102/09 i 62/11.

59 Pravilnik o ostvarivanju pristupa informacijama pod kontrolom Suda BiH i saradnji Suda sa zajednicom od 30. maja 2014. godine, dostupno na <http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/PIOS/Pravilnik%20BOS.pdf>, pristupljeno 5. aprila 2016. godine.

tužilaštva. Na internet prezentacijama Tužilaštva distrikta Brčko⁶⁰ i kantonalnih tužilaštava,⁶¹ kao i sajtovima nadležnih tužilaštava u Republici Srpskoj,⁶² po pravilu, mogu se naći optužnice u predmetima za ratne zločine. Tužilaštva u Federaciji BiH uglavnom ne anonimizuju imena okrivljenih i žrtava u optužnicama na svojim internet prezentacijama, dok tužilaštva u Republici Srpskoj te podatke nekad anonimizuju, a nekada ne.⁶³ Na internet prezentaciji Tužilaštva BiH nisu dostupne optužnice.

Kada su u pitanju presude u predmetima ratnih zločina, na sajtovima Kantonalnih sudova u Federaciji i Okružnih sudova u Republici Srpskoj, praksa je neujednačena. Tako se na sajtu Kantonalnog suda u Bihaću mogu naći potpuno neanonimizovane presude,⁶⁴ dok se na sajtu Okružnog suda u Bijeljini mogu naći samo potpuno anonimizovana saopštenja o izrečenim presudama u predmetima ratnih zločina.⁶⁵ Na internet prezentaciji Suda BiH, mogu se, kod većine pravosnažno okončanih predmeta ratnih zločina, naći prvostepene i drugostepene presude i sva saopštenja vezana za predmet, u kojima nisu anonimizovani lični podaci kao što su imena učesnika u postupku – okrivljenih i žrtava.⁶⁶

Hrvatska

Optužnice i sudske odluke, kao i zapisnici sa glavnih pretresa u Hrvatskoj su javno dostupni prema Zakonu o pravu na pristup informacijama.⁶⁷ U skladu sa Pravilima o

60 Internet stranica Tužilaštva distrikta Brčko, posebni odsek za ratne zločine, dostupno na <http://jt-brckodistriktbih.pravosudje.ba/vstv/faces/kategorije.jsp>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

61 Videti npr. internet stranicu Kantonalnog tužilaštva Srednjobosanskog kantona, odjel za ratne zločine, dostupno na <http://kt-travnik.pravosudje.ba/>; internet stranicu Kantonalnog tužilaštva Hercegovačko-neretvanskog kantona, odjel za ratne zločine, dostupno na <http://kt-mostar.pravosudje.ba/>; internet stranicu Kantonalnog tužilaštva Unsko-sanskog kantona, odjel za ratne zločine, dostupno na <http://kt-bihac.pravosudje.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

62 Videti npr. internet stranicu Okružnog javnog tužilaštva u Banja Luci, odeljak ratni zločini, dostupno na <http://ot-banjaluka.pravosudje.ba/>; internet stranicu Okružnog javnog tužilaštva u Doboju, odeljak ratni zločini, dostupno na <http://ot-doboj.pravosudje.ba/>; Internet stranica Okružnog javnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, odeljak ratni zločini, dostupno na <http://ot-istocnosarajevo.pravosudje.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

63 Videti npr. internet stranicu Okružnog javnog tužilaštva u Istočnom Sarajevu, odeljak ratni zločini, dostupno na <http://ot-istocnosarajevo.pravosudje.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

64 Internet stranica Kantonalnog suda u Bihaću, dostupno na <http://ksud-bihac.pravosudje.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

65 Internet stranica Okružnog suda u Bijeljini, dostupno na <http://oksud-bijeljina.pravosudje.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

66 Internet stranica Suda BiH, dostupno na <http://www.sudbih.gov.ba/>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

67 Zakon o pravu na pristup informacijama (pročišćeni tekst zakona NN 25/13, 85/15), dostupno na <http://www.zakon.hr/z/126/Zakon-o-pravu-na-pristup-informacijama>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

anonimizaciji sudskih odluka⁶⁸ i Uputama o načinu anonimizacije sudskih odluka koje je doneo Vrhovni sud Hrvatske,⁶⁹ imena i prezimena svih učesnika krivičnih postupaka se anonimizuju tako što se zamenjuju njihovim inicijalima.

Na sajtovima Državnih odvjetništava ne mogu se naći optužnice za ratne zločine, niti se na sajtovima Županijskih sudova mogu naći presude za krivična dela ratnih zločina. Jedino Vrhovni sud Hrvatske na svom sajtu ima poseban odeljak sa sudskom praksom, u okviru koje se mogu pretraživati presude u predmetima ratnih zločina.⁷⁰ U presudama Vrhovnog suda se anonimizuju imena svih lica u postupku, kao i odrednice o lokacijama, uključujući mesto zločina, čime se čitaocu uskraćuju gotovo sve činjenične informacije, a presude su nerazumljive.⁷¹

Jedino Županijski sud u Vukovaru na svojoj internet prezentaciji ima poseban odeljak o ratnim zločinima iz perioda u kojem je postupao u tim predmetima, gde je moguće videti pregled po predmetima i optuženima, međutim dostupne su presude iz samo dva predmeta.⁷²

Kosovo

Optužnice i sudske odluke, kao i zapisnici sa glavnih pretresa na Kosovu su javno dostupni prema Zakonu o uvidu u javna dokumenta.⁷³ Javni pristup presudama na Kosovu regulisan je i Administrativnim uputstvom o anonimiziranju i publikaciji pravosnažnih presuda Sudskog saveta Kosova.⁷⁴ U skladu sa Uputstvom, pravosnažne presude na Kosovu se objavljuju na internet stranicama sudova u roku od šezdeset dana od dana pravosnažnosti.⁷⁵ Imena žrtava i okrivljenih se anonimizuju tako što

68 Pravila o anonimizaciji sudskih odluka, Vrhovni sud Republike Hrvatske, dostupno na http://www.iusinfo.hr/Appendix/DDOKU_HR/DDHR20100816N30_24_1.pdf, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

69 Upute o načinu anonimizacije sudskih odluka, Vrhovni sud Republike Hrvatske, dostupno na http://www.iusinfo.hr/Appendix/DDOKU_HR/DDHR20100816N30_25_1.pdf, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

70 Internet stranica Vrhovnog suda Republike Hrvatske, odeljak pretrage sudske prakse, dostupno na <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

71 Videti npr. presudu Vrhovnog suda Republike Hrvatske u predmetu I Kž 700/04-3, dostupno na <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>; presudu Vrhovnog suda Republike Hrvatske u predmetu II-5-Kr 91/1997-2, dostupno na <https://sudskapraksa.csp.vsrh.hr>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

72 Internet stranica Županijskog suda u Vukovaru, pregled prakse u predmetima ratnih zločina, dostupno na http://www.zupsudvu.hr/rz_predmet.asp, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

73 Zakon o uvidu u javna dokumenta (Br. 03/L-215), dostupno na http://www.oag-rks.org/repository/docs/LQDP-serb_693444.pdf, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

74 Administrativno uputstvo o anonimiziranju i publikaciji pravosnažnih presuda Sudskog saveta Kosova (02/2016), dostupno na <http://www.gjyqesori-rks.org/GetDocument/2296>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

75 Ibid, član 6.1.

se zamenjuju njihovim inicijalima, dok se ne anonimizuju imena sudija, tužilaca i predstavnika državnih organa.⁷⁶ Veliki broj presuda sudova na Kosovu dostupan je preko internet stranice misije EULEKS.⁷⁷ Pristup optužnicama nije regulisan posebnim uputstvom, već se na njih primenjuje Zakonu o uvidu u javna dokumenta i Zakon o zaštiti ličnih podataka.⁷⁸ One nisu dostupne na internet stranicama sudova i tužilaštava, već se dostavljaju na osnovu zahteva za uvid u javna dokumenta, i to sa anonimizovanim imenima.⁷⁹

4. Preporuke

Odeljenja i Tužilaštvo za ratne zločine treba sva relevantna dokumenta iz predmeta ratnih zločina da pravovremeno postave na svoje internet prezentacije (optužnice, presude i transkripte).

Poseban javni interes u predmetima ratnih zločina zahteva da se, po ugledu na pozitivne primere iz regiona, pravila o anonimizaciji u ovoj oblasti urede na jedinstven i nedvosmislen način, kako bi se predupredile nedoumice u praksi.

Kao minimum, imena žrtava, okrivljenih, predstavnika državnih organa i nazivi mesta zločina ne smeju biti anonimizovani u dokumentima iz suđenja za ratne zločine.

---

76 Ibid, članovi 3.2.1, 5 i 4.1.

77 Internet stranica misije Euleks, sudske presude, dostupno na <http://www.eulex-kosovo.eu/?page=3,8>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

78 Zakon o zaštiti ličnih podataka (br. 03/L- 172), dostupno na <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2010-172-ser.pdf>, pristupljeno dana 22. jula 2016. godine.

79 Telefonski intervju sa predstavnikom Fonda za humanitarno pravo Kosova od 22. jula 2016. godine.

IV Snimanje suđenja za ratne zločine u cilju javnog prikazivanja

Pravo na snimanje suđenja za ratne zločine u cilju javnog prikazivanja treba razlikovati od prava javnosti na pristup audio i video zapisima suđenja, koji predstavljaju informacije u posedu suda i sastavni deo krivičnog spisa (videti odeljak gore – audio i video zapisi glavnih pretresa). U ovom poglavlju je reč o pravu, pre svega, medija i nevladinih organizacija da svojom tehničkom opremom snimaju pojedine delove suđenja radi npr. pravljenja televizijskih priloga, izrade dokumentarnih filmova, i slično.

Vidljivost suđenja za ratne zločine, kao i obaveštavanje javnosti, na razumljiv i pristupačan način, o sudski utvrđenim činjenicama o zločinima, neizostavan je element procesa suočavanja sa prošlošću. Naime, komuniciranje rada pravosuđa u predmetima ratnih zločina s jedne strane, zajednicama žrtava pruža satisfakciju u vidu priznanja stradanja, s druge strane, umanjuje izgleda za uspeh revizionističkih i negirajućih ideja, a ujedno šalje poruku netolerisanja zločina, te u tom smislu ima i preventivni efekat. U zemlji u kojoj je televizija glavni izvor informisanja javnosti,⁸⁰ vidljivost suđenja za ratne zločine podrazumeva televizijske priloge sa suđenja.

Bivši tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević je u više navrata isticao da je javnost kontaminirana lažnim slikama prošlosti kroz režimske medije, kao i potrebu da se društvo od njih otrezni. Jedan od načina „otrežnjenja” ili suočavanja sa prošlošću koji on predlaže jesu direktni prenosi suđenja, jer „kada čujete svedočanstva žrtava u sudnicama, ne treba vam mnogo da zaključite u kakvim mračnim vremenima i sa kakvim zločinima smo živeli sve ove godine.”⁸¹

Uprkos zakonskom okviru koji to omogućava, za više od 12 godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji, javnost nije imala priliku da vidi ni jedno svedočenje žrtava, počinilaca i svedoka ratnih zločina koji učestvuju u ovim predmetima, niti izricanje neke presude. Naime, u praksi, ovlašćeno lice za odlučivanje o zahtevu za snimanje – predsednik Višeg suda u Beogradu, suprotno zakonu, zahteve redovno

---

80 Videti npr. istraživanje integriteta medija u Srbiji koje je sproveo Biro za društvena istraživanja, <http://www.birodi.rs/barometar-integriteta-medija-bim/>, pristupljeno dana 2. jula 2016. godine.

81 NIN, 'Najvažnija – politička volja', 13.07.2006, dostupno u FHP, *Medijski diskursi o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, 2003-2013*, str. 3, dostupno na http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/11/medijski-diskursi_SR.pdf, pristupljeno dana 3. jula 2016. godine.

odbija. S druge strane, video-snimci suđenja za ratne zločine u državama regiona se redovno pojavljuju u medijskim priložima.

Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina se osvrnula na ovaj problem i predvidela: „Dosledno postupanje predsednika nadležnih sudova u skladu sa članom 16a Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine.”⁸² Za navedenu aktivnost, međutim nije predviđen mehanizam kontrole implementacije. Imajući u vidu da je predsednik Višeg suda u ranijoj praksi odbijao da primeni zakon, neosnovano je očekivati da će predsednik suda u budućnosti primenjivati neobavezujuću strategiju.

1. Normativni okvir

Snimanje suđenja u predmetima ratnih zločina uređeno je Sudskim poslovníkom i Zakonom o procesuiranju ratnih zločina.

Članom 60 Sudskog poslovníka određeno je da se:

„Fotografisanje, audio i video snimanje na ročištima u cilju javnog prikazivanja snimka obavlja po odobrenju predsednika, **uz prethodno pribavljenu saglasnost predsednika veća, sudije i pisanog pristanka stranaka i učesnika snimljene radnje.**”

Prema članu 16a Zakona o procesuiranju ratnih zločina, koji je u ovoj stvari *lex specialis*, predviđeno je da:

„Snimanje glavnog pretresa u cilju javnog prikazivanja može odobriti predsednik suda **po pribavljenom mišljenju stranaka.**”⁸³

Ovaj Zakon je 2009. godine menjan upravo da bi se omogućilo snimanje i javno emitovanje sudskih postupaka u predmetima ratnih zločina, jer je prepoznata potreba da se javnost upozna sa činjenicama i dokazima o počinjenim ratnim zločinima.⁸⁴ Tako

82 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina, str. 36, dostupno na <http://www.mpravde.gov.rs/vest/12116/-nacionalna-strategija-za-procesuiranje-ratnih-zlocina-12116>, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

83 Član 16a, Zakon o procesuiranju ratnih zločina.

84 „Uskoro izmene zakona o suđenjima za ratne zločine”, *Blic*, 26. septembar 2009. godine, dostupno na <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/uskoro-izmene-zakona-o-sudenjima-za-ratne-zlocine/3mzz1nx>, pristupljeno dana 18. jula 2016. godine; Siniša Važić, „Približavanje suđenja za ratne zločine javnosti: audio-video snimanje i javno emitovanje suđenja”, *Pravda u tranziciji – Broj 5*, dostupno na [http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/\(CASOPIS\)/SRP/SRP05/1209.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/(CASOPIS)/SRP/SRP05/1209.pdf), pristupljeno dana 18. jula 2016. godine, pristupljeno dana 3. juna 2016. godine.

je zahtev Sudskog poslovnika da se pribavlja saglasnost relaksirana time što Zakon zahteva samo da se pribavi *mišljenje* stranaka.

2. Problemi u praksi

Za razliku od predmeta organizovanog kriminala, mediji nisu prenosili glavne pretrése u predmetima ratnih zločina, uprkos postojanju zakonske odredbe koja to omogućuje. U praksi je takvo snimanje onemogućeno, jer se zahtevi medija i nevladinih organizacija ili bez obrazloženja odbijaju, ili se na njih primenjuje rigoroznija procedura predviđena Sudskim poslovníkom, umesto član 16 Zakona o procesuiranju ratnih zločina.

FHP je 26. maja 2015. godine poslao zahtev predsedniku Višeg suda u Beogradu da mu odobri snimanje javne objave presude u predmetu *Beli Manastir*. U svom odgovoru, predsednik Višeg suda u Beogradu Aleksandar Stepanović naveo je samo da snimanje objavljivanja presude „nije odobreno”, bez ikakvog dodatnog obrazloženja. Na sličan način, Viši sud u Beogradu odbio je zahtev BIRN-a za snimanje presude u predmetu *Ćuška*, upućen u februaru 2014. godine.⁸⁵

Zakon o procesuiranju ratnih zločina ne zahteva eksplicitno obrazloženje odluke o zabrani snimanja suđenja. Pa ipak, obrazložena sudska odluka predstavlja neupitni standard vladavine prava i ljudskog prava na pravično suđenje. ESLJP navodi u svojoj praksi: „Samo davanjem obrazložene odluke može postojati javni nadzor nad sprovođenjem pravde.”⁸⁶ Takođe, ZKP nalaže da „rešenje veća o isključenju javnosti mora biti obrazloženo i javno objavljeno.”⁸⁷ Kako zabrana snimanja suđenja, koja su inače javna, suštinski predstavlja jedan vid ograničenja javnosti suđenja, relevantna odredba ZKP-a je morala analogno biti primenjena u ovom slučaju.

3. Uporedna praksa

Za razliku od Srbije, u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu se suđenja za ratne zločine redovno snimaju i prikazuju preko sredstava javnog informisanja.

---

85 Odgovor mejlom predstavnice BIRN-a na upit FHP-a, 9. maj 2016. godine.

86 Vidi npr. presudu ESLJP u predmetu *Suominen protiv Finske* (predstavka br. 37801/97), 1. jul 2003. godine, par.37.

87 Član 365, ZKP.

BiH

Prema Zakoniku o krivičnom postupku BiH, sve radnje preduzete tokom krivičnog postupka se audio ili audiovizuelno snimaju i mogu se javno prikazati samo uz pismeno odobrenje stranaka i učesnika snimljenje radnje.⁸⁸ Međutim, Pravilnik Suda BiH o ostvarivanju pristupa informacijama, predviđa da predsednik Suda može izdati audio/video zapise sa ročišta sa pravom javnog prikazivanja „ukoliko se u konkretnom slučaju utvrdi da postoji povećan opravdan interes javnosti, a da iz svih činjenica konkretnog predmeta proizilazi da javnim objavljivanjem zapisa neće biti ugroženo vođenje sudskog postupka u konkretnom predmetu.”⁸⁹ Pravilnik Suda BiH predviđa posebnu, ubranu proceduru po zahtevu medija za izdavanje delova audio ili video zapisa u trajanju od 10 minuta „rukovodeći se značajem pravovremenog i kvalitetnog informisanja šire javnosti o radu Suda.”⁹⁰ Ovi zahtevi se obrađuju u toku istog dana. U praksi, veliki broj zahteva za pristup i javno prikazivanje audio i video snimaka suđenja se odobrava.⁹¹

Hrvatska

Prema Zakonu o kaznenom postupku Hrvatske, pravilo je da se ne smeju obavljati fotografska, filmska i televizijska snimanja krivičnog postupka. Međutim, „kada je to značajno zbog javnog interesa,” predsednik višeg suda može odobriti televizijsko snimanje, a predsednik suda, pred kojim se vodi postupak, može odobriti fotografsko snimanje.⁹² U praksi, video-snimci sa suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj se objavljuju u medijima.⁹³

88 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13), član 155.

89 Pravilnik o izmjenama Pravilnika o ostvarivanju pristupa informacijama pod kontrolom suda i saradnji suda sa zajednicom, član 9, dostupno na C:\Users\Milica Kostic\Downloads\Su-197-2_Pravilnik_o_izmjenama_pravilnika_o_pristupu_informacijama_7_04_2015 (1).pdf, pristupljeno dana 4. jula 2016. godine.

90 Ibid, član 10.

91 Videti npr. <https://www.youtube.com/watch?v=OkCfnFZEf6A> izricanja presude Veselinu Vlahoviću; <https://www.youtube.com/watch?v=gWHbw8gL94M> u Dnevniku TV1 o izricanju presude Aleksandru Cvetkoviću; <https://www.youtube.com/watch?v=qOimlRqM8iE> u Dnevniku TV1 o izjašenjenju o krivici u predmetu Naser Orić, itd, pristupljeno dana 9. jula 2016. godine.

92 Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske (152/08,76/09,80/11,121/11,91/12,143/12,56/13,145/13,152/14), član 395, stav 3, dostupno na <http://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>.

93 Videti npr. <https://www.youtube.com/watch?v=7EBKC-48qn> U *Al Jazeera Balkans*, izricanje presude Tomislavu Merčepu pred Županijskim sudom u Zagrebu, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

Kosovo

Kosovski Zakon o krivičnom postupku ima najliberalnija pravila u vezi sa snimanjem suđenja i njihovim javnim prikazivanjem. Za razliku od svih drugih zakona u regionu koji sadrže pretpostavku zabrane snimanja, na Kosovu je obratno. Naime, prema kosovskom zakonu, fotografisanje, snimanje filmskom kamerom, televizijsko snimanje i druga snimanja su dozvoljena osim u slučajevima “kada sudija pojedinac ili predsjednik pretresnog veća to ograniči u obrazloženoj pisanoj odluci.”⁹⁴ U praksi, snimci sa suđenja za ratne zločine na Kosovu se objavljuju u medijima.⁹⁵

4. Preporuke

FHP smatra da odlučivanje o dozvoli snimanja suđenja u cilju javnog prikazivanja treba sa predsjednika suda da pređe u nadležnost predsjednika veća, koji najbolje poznaje razloge koji bi eventualno predstavljali prepreku za javno objavljivanje snimljenog materijala.

U skladu sa pozitivnim primerima iz regiona, pravila o snimanju suđenja radi javnog prikazivanja treba u potpunosti izjednačiti sa pravilima o javnosti glavnog pretresa – ukoliko je pretres javan, snimanje treba da bude dozvoljeno.⁹⁶

---

94 Član 301, stav 3, Zakon o krivičnom postupku Kosova, dostupno na [http://www.psh-ks.net/repository/docs/Kodi_i_procedures_penale_\(serbisht\).pdf](http://www.psh-ks.net/repository/docs/Kodi_i_procedures_penale_(serbisht).pdf), pristupljeno dana 15. jula 2016. godine.

95 Videti npr. <https://www.youtube.com/watch?v=gO6ChZRDiOs> Al Jazeera Balkans, izricanje presude Oliveru Ivanoviću pred Osnovnim sudom u Mitrovici; <https://www.youtube.com/watch?v=r-rYz4CokQs> RTV-a o izjašnjenju krivice Olivera Ivanovića, itd, pristupljeno dana 18. jula 2016. godine.

96 Članovi 362-366 ZKP.

V Čuvanje sudskih spisa iz predmeta ratnih zločina

Uspešna implementacija mehanizama tranzicione pravde i ostvarenje prava društva na istinu o masovnim i sistemskim kršenjima ljudskih prava iz prošlosti, podrazumeva pristup, pre svega, državnim arhivima koji sadrže podatke o tim događajima. Spisi predmeta koji se odnose na te zločine, odnosno sudske arhive, predstavljaju ključni izvor podataka o prošlosti. Uprkos tome, do danas u Srbiji nije inicirana ozbiljna diskusija o očuvanju arhiva iz suđenja za ratne zločine.

FHP je jedina organizacija u Srbiji koja od početka prati nacionalna suđenja za ratne zločine, od pravosudnih organa pribavlja dokumentaciju iz tih predmeta, čuva ih u svojoj arhivi i čini ih dostupnim javnosti preko svoje veb stranice.⁹⁷ Međutim, FHP-u, kao i široj javnosti, dostupne su samo optužnice, presude i transkripti, i to često ne u integralnom obliku (videti gore poglavlje o anonimizaciji). Ipak, za kompletno razumevanje predmeta, ali i događaja na koji se oni odnose, neophodan je uvid i čuvanje celokupnih spisa iz predmeta ratnih zločina. Uprkos istorijskom i naučnoistraživačkom značaju ovih spisa, oni se u Srbiji tretiraju isto kao i drugi krivični predmeti, te se spisi iz predmeta ratnih zločina uništavaju u rokovima predviđenim i za druge predmete. Druge države u regionu prepoznale su društveni i istorijski značaj ovih spisa, te su predvidele adekvatne mehanizme njihove zaštite.

1. Normativni okvir

a. Međunarodnopravni okvir

Svako društvo ima kolektivno pravo na istinu, odnosno pravo da zna istinu o okolnostima i motivima sistemskog kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava.⁹⁸ Društva u tranziciji imaju pravo na „neiskrivljeni istorijski narativ”, odnosno pravo

97 Videti internet prezentaciju na sajtu FHP-a o pojedinačnim predmetima za ratne zločine, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/?cat=234>; pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

98 Kancelarija Visokog komesarijata UN za ljudska prava, Studija o pravu na istinu, 8. februar 2006. godine, par. 55; Rezolucija 68/165 Generalne skupštine UN (A/RES/68/165), 18. decembar 2013. godine; Rezolucija 65/196 Generalne skupštine UN (A/RES/65/196), 21. decembar 2010. godine.

na istinu o prošlosti.⁹⁹ Međutim, za ostvarenje ovog prava, neophodne su arhive. Arhive, u smislu prava na istinu, i u skladu sa stavom Komisije UN za ljudska prava, odnose se na zbirke dokumenata o kršenjima ljudskih prava i humanitarnog prava iz različitih izvora, „posebno onih zaduženih za zaštitu ljudskih prava, poput pravosudnih organa.”¹⁰⁰

Ažurirani skup principa za zaštitu i promociju ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti Komisije UN za ljudska prava predviđa niz principa koji se odnose na pristup i očuvanje arhiva o povredama ljudskih prava kao garancija za ostvarenje ljudskih prava.¹⁰¹ Princip 3 obavezuje države da čuvaju svoje arhive – „znanje jednog naroda o sopstvenoj represiji je deo njegovog nasledstva i kao takvo mora biti obezbeđeno adekvatnim merama kroz izvršenje **obaveze države da sačuva arhive i druge dokaze o kršenjima ljudskih prava i odredaba humanitarnog prava i da olakša sticanje znanja o ovim kršenjima.** Takve mere usmerene su na očuvanje kolektivnog pamćenja, a posebno na sprečavanje revizionističkih i negirajućih ideja.”¹⁰² Princip 5 koji se odnosi na garancije delotvornosti prava na istinu ističe da: „[...]država mora da obezbedi očuvanje i pristup arhivama koje se tiču kršenja ljudskih prava ili humanitarnog prava”. Princip 14 naglašava: „Pravo da se zna podrazumeva da **arhive moraju biti očuvane.** Treba predvideti tehničke i kaznene mere kako bi se sprečilo uklanjanje, uništenje, prikrivanje ili falsifikovanje arhiva.”¹⁰³

b. Nacionalni pravni okvir

Čuvanje sudskih spisa, pa i onih iz predmeta ratnih zločina, u Republici Srbiji regulisano je Sudskim poslovníkom i Zakonom o kulturnim dobrima.

1.1. Sudski poslovník

Suprotno relevantnim međunarodnim standardima, važeći propisi u Republici Srbiji o čuvanju sudskih spisa ne tretiraju predmete ratnih zločina na poseban način, od-

99 Izveštaj Visokog komesara UN za ljudska prava o seminaru o iskustvima sa arhivama kao sredstvom za osiguranje prava na istinu (A/HRC/17/21), 14. april 2011. godine, str 3.

100 Ažurirani skup principa za zaštitu i promociju ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti (E/CN.4/2005/102/Add.1), 8. februar 2005. godine; dostupno na <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>; pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

101 Ibid.

102 Ibid.

103 Ibid.

nosno, spisi iz ovih predmeta se čuvaju i uništavaju na isti način i u istom roku kao i spisi iz drugih predmeta.

Prema odredbama Sudskog poslovnika, rok čuvanja arhiviranih predmeta za krivične spise u kojima je izrečena kazna lišenja slobode u trajanju preko 10 godina iznosi 30 godina; dok za krivične spise u kojima je izrečena kazna lišenja slobode u trajanju preko tri do deset godina – 20 godina;¹⁰⁴ za sve drugostepene spise – pet godina; dok za sve ostale spise rok iznosi 10 godina.¹⁰⁵ Posle isteka ovih rokova, spisi se uništavaju.¹⁰⁶ Dakle, spisi iz predmeta ratnih zločina se maksimalno mogu čuvati 30 godina.

Sudski poslovnik ipak, prepoznajući važnost trajnog čuvanja pojedinih spisa, predviđa izuzetke od ovih pravila. Pa tako, trajno se čuvaju testamenti, odluke o proglašenju nestalog lica za umrlo, kao i „krivični spisi u krivičnim predmetima zbog krivičnih dela za koje je izrečena kazna zatvora u trajanju od 30 do 40 godina.”¹⁰⁷ Logična je pretpostavka da je ovakav izuzetak za kazne zatvora od 30 do 40 godina predviđen zato što zakonodavac prepoznaje neophodnost posebnog tretmana za predmete koji se tiču najtežih krivičnih dela. Predviđeni izuzetak o najtežim krivičnim delima međutim nije sveobuhvatan, odnosno zanemaruje činjenicu da se u suđenjima za ratne zločine primenjuje raniji krivični zakonik prema kojem maksimalna kazna za ratne zločine iznosi 20 godina.¹⁰⁸

Do danas, nijedan predmet ratnih zločina vođen pred specijalnim pravosuđem, još nije ostvario zakonski rok za uništenje. Međutim, u naredne dve godine će početi da ističu rokovi za čuvanja spisa za niz predmeta ratnih zločina, te im ubrzo predstoji uništenje. Stoga, neophodno je izmeniti Sudski poslovnik kako bi se i spisi iz predmeta ratnih zločina trajno čuvali.

1.2. Zakon o kulturnim dobrima

Prema Zakonu o kulturnim dobrima, „kulturna dobra su stvari i tvorevine materijalne i duhovne kulture od opšteg interesa koje uživaju posebnu zaštitu utvrđenu ovim za-

104 Član 241, stav 1, tačke 3 i 4, Sudski poslovnik („Sl. glasnik RS”, br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015 i 113/2015 – ispr.).

105 Ibid, tačke 10 i 13.

106 Ibid, stav 4.

107 Ibid, član 240, stav 1, tačka 4.

108 U predmetima ratnih zločina primenjuje se Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije (*Službeni list SFRJ*, br. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90 i *Službeni list SRJ*, br. 35/92, 37/93 i 24/94) koji je važio u vreme izvršenja dela.

konom” i one obuhvataju i „arhivsku građu.”¹⁰⁹ U skladu sa Zakonom, kulturna dobra se ne smeju uništavati.¹¹⁰

Arhivsku građu prema Zakonu čine „izvorni i reprodukovani pisani, [...] ili na drugi način zabeleženi dokumentarni materijal od posebnog značaja za nauku i kulturu koji je nastao u radu državnih organa i organizacija [...]”¹¹¹ „Arhivska i filmska građa nastala u radu državnih organa i organizacija, organa jedinica teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, ustanova, preduzeća, drugih pravnih lica i pojedinaca, koju oni čuvaju u skladu s ovim zakonom, kulturna su dobra na osnovu ovog Zakona.”¹¹²

U skladu sa odredbama ovog Zakona, **arhivska građa iz suđenja za ratne zločine može biti zaštićena kao „kulturno dobro od izuzetnog značaja”** jer ima sledeće karakteristike:

- „poseban značaj za društveni, istorijski i kulturni razvoj naroda u nacionalnoj istoriji”;
- „svedoči o presudnim istorijskim događajima i ličnostima i njihovom delovanju u nacionalnoj istoriji;”
- ima „veliki uticaj na razvoj društva”;¹¹³

Takođe u skladu sa Zakonom, **arhivska građa iz suđenja za ratne zločine može biti zaštićena i kao „kulturno dobro od velikog značaja”** jer:

- „svedoči o društvenim, odnosno uslovima društveno-ekonomskog i kulturno-istorijskog razvoja u određenim razdobljima;”
- „svedoči o značajnim događajima i istaknutim ličnostima iz nacionalne istorije.”¹¹⁴

Da Zakon predviđa da se spisi iz predmeta ratnih zločina čuvaju u nadležnim arhivima kao kulturna dobra, potvrđuje i činjenica da se **u državnim arhivima čuva dokumentacija vezana za ispitivanje i procesuiranje zločina iz Drugog svetskog rata.**¹¹⁵

---

109 Član 2, Zakon o kulturnim dobrima („Sl. glasnik RS”, br. 71/94, 52/2011 – dr. zakoni i 99/2011 – dr. zakon).

110 Ibid, član 7.

111 Ibid, član 24.

112 Ibid, član 53.

113 Ibid, član 5, stav 1, tačke 1, 2 i 4.

114 Ibid, član 5, stav 2, tačke 2 i 3.

115 Internet stranica Arhiva Jugoslavije, Dokumenti istorije Jugoslavije: Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz Drugog svetskog rata, dostupno na http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-cyrillic/home/glavna_navigacija/izdanja/istoriografija/drzavna_komisija_za_utvrđivanje_zlocina_okupatora.html; pristupljeno dana 18. jula 2016. godine.

2. Usporedna praksa

Sudski spisi krivičnih predmeta ratnih i drugih zločina protiv međunarodnog prava se u BiH ne uništavaju. Naime, Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH predviđa da se u arhivi trajno čuvaju „spisi krivičnih predmeta za krivična djela za koja prema zakonu ne može teći zastara krivičnog gonjenja i spisi krivičnih predmeta u kojima je izrečena kazna dugotrajnog zatvora.”¹¹⁶

Sudski poslovnik Hrvatske ne predviđa eksplicitno da se spisi krivičnih predmeta ratnih zločina trajno čuvaju. Međutim, poslovnik predviđa da se trajno čuvaju „spisi koji su zbog svog sadržaja i zbog osoba na koje se odnose od povijesnog, znanstvenog ili društvenog značaja, kao i spisi uprave koji su važni za opću ili mjesnu povijest.”¹¹⁷ Upravo se u skladu sa ovom odredbom predmeti ratnih zločina u Hrvatskoj trajno čuvaju.¹¹⁸

Na Kosovu je trenutno u toku izrada pravilnika koji će regulisati rokove za čuvanje i uništavanje sudskih spisa.¹¹⁹

Uobičajena je praksa u mnogim državama da se u nacionalnim arhivima trajno čuvaju spisi suđenja za zločine protiv međunarodnog prava.¹²⁰

116 Član 142(h), Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju BiH, dostupno na http://www.pravosudje.ba/vstv/faces/faces/docServlet?p_id_doc=1605, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

117 Član 168, stav 1, tačka 1, Sudski poslovnik Republike Hrvatske (pročišćeni tekst N.N. 37/14, 49/14, 8/15 i 35/15 i 123/15), dostupno na http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/2016dok/SudskiPoslovnik_2015-123.pdf, pristupljeno dana 20. jula 2016. godine.

118 Telefonski intervju FHP-a sa predstavnikom Documenta od 19. jula 2016. godine.

119 Odgovor predstavnice sekretarijata Sudskog saveta Kosova od 21. jula 2016. godine.

120 Videti npr. arhivske fondove o suđenjima vezanim za Drugi svetski rat Nacionalnog arhiva Sjedinjenih Američkih Država, dostupno na <http://www.archives.gov/research/captured-german-records/war-crimes-trials.html>; arhivske fondove o suđenjima za ratne zločine Nacionalnog arhiva Australije, dostupno na http://recordsearch.naa.gov.au/SearchNRRetrieve/Interface/DetailsReports/SeriesDetail.aspx?series_no=A471; sudski spisi iz suđenja u Francuskoj za zločine počinjene tokom Drugog svetskog rata, trajno se čuvaju u Institut national de l'Audiovisuel, videti u Trudy Huskamp Peterson, *Temporary Courts, Permanent Records*, str. 57, dostupno na https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/TCPR_Peterson_HAPPO02.pdf, pristupljeno dana 18. jula 2016. godine.

3. Preporuke

Republika Srbija treba, po ugledu na zakonska rešenja iz regiona, da izmeni Sudski poslovnik, tako da se eksplicitno predvidi trajno čuvanje predmeta ratnih zločina, bez obzira na njihov sudski epilog.

Republika Srbija treba trajno da čuva spise iz predmeta ratnih zločina u skladu sa odredbama Zakona o kulturnim dobrima.